

КАМЕННЫЯ ПОМНІКІ СТАРАЖЫТНАСЦІ

На Лепельшчыне да нашага часу захаваліся пахавальныя помнікі XIV–XIX стст. Яны, як і курганы, з’яўляюцца неад’емнай часткай матэрыяльнай і духоўнай культуры нашых продкаў. Вывучэнне гэтых помнікаў дазваляе разгледзець шэраг гістарычных пытанняў, у тым ліку этнічныя і канфесійныя. Многія з магіл XIV–XIX стст. маюць знешнія прыкметы – камяні або каменныя крыжы.

У навуковай літаратуры магілы XIV–XIX стст., абкладзеныя камянямі, абазначаны адным-двума валунамі або каменнымі крыжамі, называюцца жальнікі. Назва паходзіць ад беларускага слова «жаль» альбо «жальба». Урочышчы, дзе знаходзяцца жальнікі, адзначаны сваімі мясцовымі назвамі. На Лепельшчыне яны носяць назвы «Галодныя Магілы», «Галоднікі». Паўсюдна на Лепельшчыне бытуе думка, што ў такіх магілах пахаваны людзі, памёршыя ў часы вялікага голаду. Паданні такога кшталту распавядаюць бабулі сваім унукам у Велеўшчыне. Тут на ўскрайку вёскі, ва ўрочышчы «Селіца», ёсць каменны надмагіллі і каменны крыж. Мінулым летам вайскоўцы пошукавага батальёна памылкова раскапалі ў гэтым урочышчы адно пахаванне. Разам з касцямі быў знойдзены срэбраны нацельны крыжык.

Магчыма такія павер’і ідуць з часоў XVI ст., калі Віцебшчына была спустошана падчас Лівонскай вайны (1558–1583 гг.).

У некаторых месцах жальнікі суседнічаюць з цяперашнімі могілкамі. Так, валуны-надмагіллі і каменныя крыжы ёсць на могілках вёсак Гарадзец, Стары Лепель, Рэўтполле і іншых. Найбольш шырока выкарыстоўваўся камень для вырабу надмагілляў XV–XVIII стст. Але і ў XIX ст. яшчэ многа дзе з каменя рабілі крыжы, высякалі надпісы, абкладалі невялікімі камянямі надмагіллі. Напрыклад, у Велеўшчыне, Рудні, Аношках да нядаўняга часу захоўваўся звычай абкладаць магілы нябожчыкаў камянямі. На могілках в. Слабодка, што недалёка ад Старога Лядна, лепельскімі краязнаўцамі былі выяўлены камяні з датамі «1881 г.», «1888». Да XIX ст. адносяцца каменныя надмагільныя пліты з надпісамі на польскай мове (в. Гарадчэвічы) і на іўрыце (в. Слабодка, Лепель).

Навуковую каштоўнасць уяўляюць не толькі самі валуны-надмагіллі і каменныя крыжы, але і зробленыя на іх надпісы, малюнкi, крыжыкі, салярныя знакі. Па іх можна вызначыць не толькі дату пахавання, але і сказаць, да якой рэлігійнай канфесіі належыў нябожчык, да якога саслоўя адносіўся.

На вялікі жаль, лёс некаторых пахавальных помнікаў XIV–XIX стст. даволі трагічны. Многія з іх былі знішчаны ці часткова пашкоджаны ў другой палове XX ст. Такі лёс напаткаў старыя польскія могілкі, што месціліся на ўскрайку Паддуб’я. У 1970-я г. каменныя пліты з надпісамі на польскай мове былі выкарыстаны пры будаўніцтве жвіроўкі Лепель – Валосавічы. На месцы могілак зрабілі кар’ер. Не адно дзесяцігоддзе праляжалі на ўскрайку леса каменныя крыжы і валуны ля в. Двор-Таронкавічы. Калісьці поле, дзе месціліся старыя могілкі, спатрэбілася мясцоваму калгасу пад пасяўныя плошчы. У адначасе быў знішчаны яшчэ адзін помнік духоўнай культуры нашых прашчураў. У 2003 годзе, дзякуючы намаганням краязнаўца Васіля Шкіндзера і яго сяброў, могілкі ля Таронкавічаў былі адноўлены.

Разбурэнне могільнікаў, старажытных і не вельмі, заўсёды лічылася святатацтвам. Ад цяперашняга пакалення дарослых людзей будзе залежыць, як будуць зберагаць спадчыну дзядоў нашы дзеці. Для гэтага мы перш за ўсё сваімі ўчынкамі павінны паказаць ім шлях да духоўнага паразумення. Гэта можна зрабіць толькі зберагаючы магілы нашых дзядоў і прадзедаў.

Валерый Тухта